

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/klj-2025-7.01>

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Сорока Едуард Миколайович,

студент 1-го курсу 5-ї групи

ОПС «фаховий-молодший бакалавр»

спеціальності 081 «Право»

Приватного вищого навчального закладу «Фінансово-правовий коледж»

Сорока Микола Олексійович,

кандидат юридичних наук,

суддя Вищого адміністративного суду України у відставці

Статтю присвячено історії виникнення, становлення та розвитку адміністративної юстиції на теренах сучасної України, починаючи від перших кроків і до сучасного її стану, висловлено думки щодо перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Обґрунтовано поняття адміністративної юстиції та необхідність її створення для ефективного гарантування прав людини у відносинах з владою із врахуванням принципу розподілу влади на законодавчу, виконавчу й судову. Процес виникнення передумов, становлення та розвитку адміністративної юстиції нами поділено на етапи з урахуванням періодів в історії нашої країни. До них належать: часовий проміжок існування Київської Русі, коли вперше слово «суд» згадується в Статуті князя Володимира Святославовича «Про десятини, суди і людей церковних», коли за часів Руської Правди виникло поняття відповідальності посадовців, що стало передумовою контролю за владою; часовий проміжок існування Литовських статутів (1529, 1566, 1588), які містили норми, що регулювали діяльність урядовців, а також механізми їх відповідальності та згідно з якими вперше з'явилися судові інстанції, незалежні від виконавчої влади; період Війська Запорозького, коли за «Пактів і Конституції законів і вольностей Війська Запорозького» мали місце принцип розподілу влади, контроль за владою, захист прав і свобод, судова система, європейський контекст; формування судово-адміністративних органів з проблем адміністративної юстиції 1743–1917 рр. у складі Австро-Угорської та Російської імперій, Речі Посполитої Польської; відродження української самостійності 1917–1923 рр.; радянський період; адміністративна юстиція за часів незалежності. Наведено обґрунтування того, що цей процес становлення продовжує своє існування й досі. Обґрунтовано важливість вивчення історичних процесів виникнення, становлення та розвитку адміністративної юстиції на землях сучасної України в різні періоди.

Ключові слова: адміністративна юстиція, історія становлення адміністративної юстиції, етапи становлення адміністративної юстиції.

Soroka Eduard, Soroka Mykola. History of formation of administrative justice of Ukraine

The article is devoted to the history of the emergence, formation and development of administrative justice on the territory of modern Ukraine, starting from the first steps to its current state, opinions were expressed regarding the prospect of further intelligence in this direction. The concept of administrative justice and the need to create it for effective guarantee of human rights in relations with the authorities are substantiated, taking into account the principle of separation of powers into legislative, executive and judicial. The process of emergence of prerequisites, formation and development of administrative justice is divided by us into stages, taking into account periods in the history of our country. These include: the time period of the existence of Kyivan Rus, when the word "court" was first mentioned in the Statute of Prince Volodymyr

Svyatoslavovych "On Tithes, Courts and Church People", when during the time of Ruska Pravda the concept of responsibility of officials arose, which became a prerequisite for control over power; the time period of the existence of the Lithuanian statutes (1529, 1566, 1588) – which contained norms that regulated the activities of government officials, as well as the mechanisms of their responsibility and according to which judicial instances appeared for the first time independent of the executive power; during the time of the Zaporizhzhya Army, when under the "Pacts and Constitutions of Laws and Freedoms of the Zaporizhzhya Army" the principle of separation of powers, control over power, protection of rights and freedoms, judicial system, European context took place; formation of judicial and administrative bodies on problems of administrative justice 1743–1917 as part of the Austro-Hungarian and Russian empires, Polish Commonwealth; revival of Ukrainian independence 1917–1923; Soviet period; administrative justice at the time of independence. The justification for the fact that this process of formation continues its existence to this day is given. The importance of studying the historical processes of the emergence, formation and development of administrative justice in the lands of modern Ukraine in different periods is substantiated.

Key words: administrative justice, the history of the formation of administrative justice, the stages of the formation of administrative justice.

Постановка проблеми. Адміністративна юстиція України пройшла велику кількість етапів щодо історії свого виникнення, становлення та розвитку. З метою подальшого її розвитку та вдосконалення виникає потреба в детальному аналізі набутого досвіду, можливості з'ясувати перелік недоліків та встановити перспективи розвитку й покращення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові роботи, що пов'язані з адміністративною юстицією, у тому числі щодо історії її виникнення, становлення та розвитку, мають підвищений інтерес, оскільки пов'язані з вибраним курсом нашої держави на євроінтеграцію. Зокрема, наукові дослідження адміністративної юстиції здійснили В. С. Стефанюк, В. Б. Авер'янов, О. М. Пасенюк, О. П. Рябченко, Р. О. Куйбіда, К. О. Кропивна, А. А. Бондаренко, С. Л. Гуцуляк, О. В. Запотоцька, Ю. Ю. Пустоцвіт, О. М. Сіваш, В. О. Рум'янцев, В. О. Тімашов та інші.

Мета роботи – аналіз становлення адміністративної юстиції на теренах України від відомих нам перших кроків і до сьогодення.

Виклад основного матеріалу. У відносинах громадян із владою існує потенційна небезпека виникнення конфліктів, адже громадянин у таких відносинах майже завжди виступає або прохачем, або суб'єктом відповідальності. На відміну від

влади, він позбавлений важелів впливу на неї, які влада може застосувати до нього. За таких обставин громадянин виявляється беззахисним. Ось чому велике значення для гарантування прав людини у її відносинах із владою надається правовому захисту незалежним і авторитетним судом.

Для визначення поняття «адміністративна юстиція» слід враховувати принцип розподілу влади на законодавчу, виконавчу й судову, який характеризується наявністю механізму стримування та противаг і запобігає узурпації влади та концентрації її в одній із трьох гілок. Одним з елементів цього механізму є судовий контроль за діяльністю виконавчої влади, завданням якого є захист прав громадян та організацій від зловживань з боку влади. Такий судовий контроль полягає у вирішенні судом спорів, які виникають у сфері реалізації повноважень виконавчої влади та місцевого самоврядування, і одержав назву «адміністративна юстиція».

Однією з основних ознак правової держави є право на доступ до правосуддя та справедливий судовий розгляд.

Забезпечення гарантій суб'єктивних прав громадян у відносинах з адміністративними органами є обов'язком правової держави, що можливе за умови ефективного функціонування адміністративної юстиції, яка б, з одного боку, захищала суб'єктивні права громадян, а з іншого –

забезпечувала законність діяльності органів державної влади [1].

Загалом історію виникнення, становлення та розвитку адміністративної юстиції на теренах України можна поділити на сім періодів: 1) за часів існування Київської Русі XI–XII ст.; 2) Литовські статuti (1529, 1566, 1588); 3) за часів Війська Запорозького 1710 р.; 4) формування судово-адміністративних органів з проблем адміністративної юстиції 1743–1917 рр.; 5) відродження української самостійності 1917–1923 рр.; 6) радянський період; 7) адміністративна юстиція за часів незалежності.

Історія створення судових установ на теренах сучасної України бере свій початок з кінця X ст., а саме часів існування Київської Русі. Уперше слово «суд» згадується в Статуті князя Володимира Святославовича «Про десятини, суди і людей церковних», хоча на Русі на той час ще не існувало спеціально створених судів, а їхні повноваження виконували представники органів влади як центрального, так і місцевого рівня [15].

Упровадження статуту сприяло розвитку правової культури й усвідомлення важливості законодавчих актів для регулювання суспільних відносин. Він став важливим кроком у формуванні правової системи Київської Русі та заклав основи для подальшого розвитку права.

Саме із зазначеним нормативним актом пов'язується момент відокремлення суду від княжої влади. Спочатку суд був покликаний вирішувати спори, які виникали у сфері кримінальних та цивільних правовідносин. Згодом постала нагальна потреба у врегулюванні спорів, що виникали між громадянами і виконавчо-розпорядчою діяльністю органів влади.

Статут Князя Володимира Святославовича не лише заклав основи для стабільного правового регулювання у князівстві, він став першим кроком на шляху до більш розвинутої правової системи, що ґрунтується на принципах законності та справедливості. Усе це зумовило появу первинних зародків адміністративної юстиції [2].

За часів Руської Правди (XI–XII ст.) – основного правового кодексу Київської Русі [3] – не існувало окремої адміністративної юстиції, судові функції князя та його посадовців (тіуна, вірника) мали адміністративний характер. Виникло поняття відповідальності посадовців, що стало передумовою контролю за владою.

З урахуванням історичних процесів, суспільно-політичних відносин на теренах сучасної України становлення адміністративної юстиції мало складний і тривалий процес. Литовські статuti (1529, 1566, 1588) [4] – кодифіковане право Великого князівства Литовського, що діяло на українських землях, – містили норми, які регулювали діяльність урядовців, а також механізми їх відповідальності. Уперше з'являються судові інстанції, незалежні від виконавчої влади, що наближає до ідеї адміністративної юстиції.

Наступним документом, що, на нашу думку, можна пов'язати зі становленням адміністративної юстиції на теренах сучасної України, є «Пакти і Конституції законів і вольностей Війська Запорозького», укладені 1710 року під проводом гетьмана Пилипа Орлика. Вони є важливою віхою в історії українського державотворення та правової думки. Цей документ часто розглядається як перша українська конституція, що мала на меті закласти основи правового устрою Гетьманщини після її відокремлення від Московської держави.

Указаний документ пов'язаний зі становленням адміністративної юстиції в Україні, оскільки в ньому мали місце:

1) принцип розподілу влади: у «Пактах і Конституціях» чітко простежується ідея розмежування гілок влади – виконавчої (гетьман), законодавчої (Генеральна рада) та судової. Це є основою для формування незалежної судової системи, зокрема адміністративної юстиції, яка має діяти окремо від виконавчої влади;

2) контроль за владою: документ передбачав обмеження влади гетьмана через підзвітність Генеральній раді, що є прообразом сучасного механізму судового контролю за

діями органів влади – ключового елемента адміністративної юстиції;

3) захист прав і свобод: у «Пактах» закріплено права й вольності козацтва та населення, що можна розглядати як ранню форму гарантій прав людини, які сьогодні захищаються через адміністративні суди;

4) судова система: хоча в документі не йшлося прямо про адміністративні суди, він містив положення про створення судових інституцій, які мали бути незалежними від гетьмана. Це є важливим кроком до формування системи правового захисту від зловживань владою;

5) європейський контекст: Конституція Орлика була створена під впливом європейських ідей конституціоналізму, зокрема шведської моделі, що передбачала правову відповідальність посадових осіб – ще один принцип адміністративної юстиції.

«Пакти і Конституції» Пилипа Орлика хоч не були адміністративно-юридичним актом у сучасному розумінні, але заклали ідеологічні та правові основи, на яких згодом розвивалася адміністративна юстиція в Україні. Це був перший крок до створення правової держави, де влада обмежується законом, а права громадян захищаються судом [5].

«Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743) – це ще один із найважливіших правових документів XVIII століття в історії України, який відіграв значну роль у формуванні правової культури та став кроком до становлення адміністративної юстиції.

Збірку складено з метою кодифікації правових норм різного походження, що діяли на Лівобережній Україні після її приєднання до Росії і нерідко суперечили одна одній. Вона містила норми адміністративного, цивільного, кримінального, торгового та процесуального права та базувалася на Статуті Великого князівства Литовського, Саксонському зеркалі, магдебурзькому праві та інших джерелах.

Цей документ сприяв розвитку адміністративної юстиції, оскільки в ньому містилися:

1) кодифікація адміністративного права: у збірці були чітко викладені норми, що регулювали взаємовідно-

сини між органами влади та населенням, включно з порядком розгляду скарг на дії посадових осіб. Це є основою сучасної адміністративної юстиції, яка забезпечує правовий захист громадян від зловживань владою;

2) розмежування функцій: документ відображав розмежування адміністративних і судових функцій, що було важливим кроком до створення незалежної судової системи;

3) судовий контроль за владою: передбачено механізми відповідальності посадових осіб, що є прообразом сучасного адміністративного судочинства, де громадяни можуть оскаржити дії органів влади;

4) правова визначеність: завдяки чіткій структурі та юридичній термінології документ забезпечував стандарти правозастосування, що є ключовим принципом адміністративного права;

5) практичне застосування: хоча документ не був офіційно затверджений Сенатом, він фактично застосовувався в судовій практиці Гетьманщини, що свідчить про його авторитет і вплив.

«Права, за якими судиться малоросійський народ» стали фундаментом для розвитку української правової традиції, зокрема, в частині адміністративного судочинства. Вони заклали основи для формування системи правового контролю за владою, що є сутністю адміністративної юстиції в сучасному розумінні [6].

У правовому сенсі, особливо в сенсі адміністративної юстиції, Росія завжди відставала від європейських держав. У Росії завдання адміністративної юстиції лежали на так званих адміністративних департаментах Правлячого Сенату. Була лише подоба місцевих органів адміністративної юстиції. Це були присутності в міських і земських справах, гірничих і гірничозаводських справах, училищних радах тощо. Істотним їхнім недоліком була участь у їхньому складі безпосередньо зацікавлених представників правлячої влади. На чолі їх стояли здебільшого губернатор (в училищних радах головував предводитель дворянства). У складі присутності пере-

важали представники адміністративного відомства. Не володіючи, таким чином, незалежністю, змішані присутності не задовольняли самій корінній умові доцільного влаштування адміністративної юстиції. Отже, органи адміністративної юстиції в Росії не були незалежними від адміністративної влади, а отже, не могли бути неупередженими. Звісно, що справи розглядалися не завжди відповідно до закону [7].

В Австрійській та Австро-Угорській імперіях, у тому числі на українських землях, адміністративне судочинство запроваджувалося значно раніше, ніж на територіях, які були під протекторатом Росії. У багатьох країнах Європи у другій половині XIX століття почала складатися система адміністративної юстиції. Під час боротьби концепцій «держави юстиції» і «правової держави» перемогла друга концепція «правової держави», прихильники якої вважали, що контроль за адміністрацією повинен здійснюватися спеціальними адміністративними судами [7].

Адміністративне судочинство в Австрії розпочалося внаслідок реформи судової системи з 1875 р. На українських землях, які входили до складу Австрії не відразу, поступово поширювалося її законодавство. Таким чином, адміністративне судочинство почало функціонувати на українських землях, що входили до Австрійської та пізніше до Австро-Угорської імперій, як і в Німеччині у другій половині XIX століття [7].

Після закінчення Першої світової війни частина українських земель відійшла до Польщі, яка стала називатися Річ Посполита Польська. Унаслідок війни з українцями поляки захопили територію Західноукраїнської Народної Республіки й у 1923 році домоглися від Антанти визнання цього загарбання. Після підписання 22 квітня 1920 року Варшавського договору з Директорією УНР Річ Посполита Польська розпочала війну з Росією, яка завершилася укладенням у березні 1921 року Ризького мирного договору, що залишив західноукраїнські й західнобілоруські землі за Польщею [7].

Адміністративна юстиція Речі Посполитої Польської, заснована в 1922 році, поширювалася й на західноукраїнські землі. Уперше про адміністративну юстицію було записано в Конституції Речі Посполитої Польської 1921 р. У статті 73 Конституції Польщі передбачався контроль за законністю як актив органів виконавчої влади, так і актив органів місцевого самоврядування. Планувалося, що до створення судів територіального рівня Верховний адміністративний трибунал буде єдиною судовою інстанцією. У 1932 році президент підписав закон «Про Найвищий адміністративний трибунал» і видав розпорядження про Вищий адміністративний трибунал, яким спробував сформувати систему адміністративних судів. Але система територіальних судів не була створена. Ще довгий час Верховний адміністративний трибунал залишався єдиним судом у сфері адміністративного судочинства [7].

Наступним періодом становлення адміністративної юстиції є період відродження української держави. Відразу ж після Лютневої революції було запроваджено посаду адміністративних суддів у повітах і особливі адміністративні відділи при окружних судах, створено різні тимчасові судові органи, революційні трибунали тощо. Формально ця судова система зберіглася в Україні і після приходу до влади Центральної ради [9].

У III Універсалі Центральна Рада закріпила своє прагнення до оздоровлення всієї судової системи, включно з адміністративними судами. «Суд на Україні, – записано в цьому документі, – повинен бути справедливий, відповідно до духу народу».

16 грудня 1917 року Центральна рада затвердила законопроект про утворення тимчасового Генерального суду, який складався з трьох департаментів: цивільного, карного й адміністративного. Він був вищою судовою інстанцією в Україні й здійснював нагляд над усіма судовими установами та діяльністю працівників судових органів. 15 суддів Генерального суду отримували звання генеральних суддів. Вони обиралися Центральною радою

за поданням Генерального секретаріату судових справ на термін до прийняття Конституції УНР. Генеральний суд виступав як касаційна інстанція у справах нагляду над судовими установами, посадовими особами судового відомства, а також виконував функції «головного військового суду» [8].

16 грудня 1917 року також прийнято Закон «Про заведення апеляційних судів», у якому передбачалося створення трьох апеляційних судів: Київського, Харківського й Одеського, компетенція яких поширювалася на навколишні губернії. Апеляційний суд складався з голови, заступника й декількох суддів [8].

23 грудня 1917 року прийнято Закон «Про умови обсаджень і порядок обрання суддів Генерального і апеляційних судів», за яким усі судді обиралися Центральною радою на три роки, наявність освіти при цьому не мала значення. При апеляційних судах були затверджені посади старших прокурорів і прокурорів, яких призначав Генеральний секретар судових справ. Однак Харківський і Одеський апеляційні суди так і не були створені [8].

Основи адміністративного судочинства було закладено і в Конституції Української Народної Республіки (Статуті про державний устрій, права і вільності УНР). Було закріплено, що судова влада в межах адміністративного законодавства здійснюється суто судовими установами, а їх судові рішення не вправі змінити органи ні законодавчої, ні виконавчої влади. Найвищим судом Республіки являється «Генеральний суд УНР», що складається з колегії, вибраної Всенародними Зборами на п'ять років» [10].

За часів гетьманату адміністративний суд продовжував діяти. 25 травня 1918 року було прийнято Закон про титул, іменем якого твориться суд в Україні – «іменем закону Української держави». 2 червня 1918 року прийнято закон, який уточнював функції Генерального суду й окреслював перспективи судової реформи. Згідно із цим законом Генеральний суд складався з трьох департаментів, один із яких здійснював судочин-

ство в адміністративних справах. 8 липня 1918 року гетьман затвердив Закон про заснування Державного Сенату, який перебирав на себе функції «вищої в судових і адміністративних справах державної інституції». Цей закон передбачав у структурі Сенату Генеральний адміністративний суд, а також вимоги до senatorів. Senator повинен був мати вищу юридичну освіту і не менше як 15-річний стаж роботи в судовому відомості на посадах не нижче судового слідчого чи товариша прокурора окружного суду або в стані присяжного адвоката, а також із числа тих, що мають учений ценз магістра або доктора, лекторів юридичних наук у вищих школах, що виконували лекторські обов'язки в той саме час. Постанову цього органу можна було оскаржити до Генерального адміністративного суду.

В Українській Народній Республіці часів директорії адміністративне судочинство було незмінним. 2 січня 1919 р. було прийнято Закон про відновлення діяльності Генерального суду, а Законом від 24 січня 1919 р. було поновлено дію Закону про заведення апеляційних судів.

За радянської влади у 20-х роках ХХ століття Інститут радянського права в Україні розробив проєкт Положення про Верховний адміністративний суд і про обласні та губернські адміністративні суди. Законодавство УРСР не містило норм, які б забезпечували можливість безпосереднього судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади. При цьому ряд вчених категорично виступали проти можливості існування адміністративної юстиції та адміністративного позову в радянській правовій системі, у тому числі проти самого терміна «адміністративна юстиція».

Згодом Конституція СРСР 1977 року і Конституція УРСР 1978 року закріпили за громадянами право на оскарження до суду дій посадових осіб, державних і громадських органів, яке повинно було реалізуватись у порядку, встановленому законом. Також зазначалося, що громадяни УРСР мають право на відшкодування шкоди,

заподіяної незаконними діями державних і громадських органів, а також посадових осіб при виконанні ними службових обов'язків. Лише в 1987 році, з прийняттям Закону УРСР «Про порядок оскарження до суду неправомірних дій службових осіб, що порушують права громадян», відбулося закріплення механізму реалізації конституційного права на оскарження.

За часів незалежності України в 1995 році положення зазначеного закону були включені до Цивільного процесуального кодексу України, у главу 31-А, що разом з іншими спеціальними законами й визначала зародковий стан адміністративної юстиції України. Незважаючи на закріплення в цій главі можливості оскарження колегіальних і одноособових управлінських рішень, ефективного перетворення правового поля, у якому змогли б дієво вирішуватися адміністративні справи з врахуванням їх специфіки, не відбулося.

До 1996 р. питання адміністративної юстиції лишалися лише в теоретичному просторі, оскільки 1992 р. Концепція судово-правової реформи (розділ III) лише задекларувала створення адміністративних судів [11].

Адміністративна юстиція в Україні перестала бути лише теоретичною концепцією із запровадженням у 1996 р. на конституційному рівні принципу спеціалізації судів загальної юрисдикції, а фактичний процес її створення поступово став переміщуватися з площини загальнотеоретичних дискусій у сферу законотворення [14].

Прийняття Закону України «Про судوустрій України» від 07.02.2002 стало вирішальним кроком до створення системи адміністративних судів у нашій державі, згідно з яким встановлювалася така система адміністративних судів: місцеві адміністративні суди, апеляційні адміністративні суди і Вищий адміністративний суд України. Крім цього, у складі Верховного Суду України передбачалося функціонування Судової палати в адміністративних справах [12].

Відповідно до постанови Верховного Суду України від 23.09.2005 № 9 у складі

Верховного Суду України створена Судова палата в адміністративних справах [13].

Правовими актами Президента України передбачалося, що система адміністративних судів створюватиметься «згори», тобто першим органом у такій системі буде вища спеціалізована судова (касаційна) інстанція – Вищий адміністративний суд України. Лише після її утворення мали виникнути місцеві й апеляційні адміністративні суди. Законодавець підтримав ідею створення окружних адміністративних судів, тобто таких судів, територіальна юрисдикція яких може не збігатися з межами адміністративно-територіальних одиниць.

Таким чином, на виконання відповідних положень законодавства Указом Президента України від 01.10.2002 № 889/2002 «Про Апеляційний суд України, Касаційний суд України та Вищий адміністративний суд України» в судовій системі був створений Вищий адміністративний суд України [12].

Наступний Указ Президента України від 07.11.2002 № 995/2002 «Про кількість суддів Апеляційного суду України, Касаційного суду України та Вищого адміністративного суду України» визначив чисельність суддів, які мали сформувати відповідний судовий корпус [14].

Через рік постановою Верховної Ради України від 11 грудня 2003 року № 1393/IV було обрано безстроково суддів Вищого адміністративного суду України. Ними стали: Бутенко В. І., Матолич С. В., Панченко О. Н., Панченко О. І., Пасенюк О. М., Сірош М. В., Смокович М. І., Сорока М. О., Цуркан М. І. Головою був призначений Пасенюк О. М.

Далі процес створення адміністративних судів продовжився підписанням Президентом України Указу від 16.11.2004 № 1417/2004 «Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів». З 1 січня 2005 р. в системі адміністративних судів України утворено 27 окружних адміністративних судів, відповідно до адміністративно-територіального поділу – у кожній області,

Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі. Також утворено 7 апеляційних адміністративних судів: Дніпропетровський, Донецький, Київський, Львівський, Одеський, Севастопольський, Харківський [14].

Варто зауважити, що важливим етапом становлення адміністративної юстиції стало прийняття Верховною Радою України 6 липня 2005 року Кодексу адміністративного судочинства України, який набрав чинності з 1 вересня того ж року. Прийняттям Кодексу фактично завершився найважливіший етап процесу нормативно-правового забезпечення діяльності адміністративних судів в Україні.

Варто також зазначити, що процес створення адміністративних судів триває і досі. Зокрема, із прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у 2016 році (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст. 545) було змінено систему адміністративних судів. Було ліквідовано Вищий адміністративний суд України, замість якого утворено Касаційний адміністративний суд у складі Верховного суду. Сучасна ланка апеляційних адміністративних судів складається з восьми судів, змінилася їхня назва, і їх юрисдикція поширюється [14]:

Першого апеляційного адміністративного суду, який розташований у Донецькій області в м. Краматорськ, на Донецьку та Луганську області;

Другого апеляційного адміністративного суду, який розташований у місті Харкові, на Полтавську, Сумську та Харківську області;

Третього апеляційного адміністративного суду, який розташований у місті Дніпро, на Дніпропетровську, Запорізьку та Кіровоградську області;

Четвертого апеляційного адміністративного суду, який розташований у місті Севастополь, на Автономну Республіку Крим та місто Севастополь;

П'ятого апеляційного адміністративного суду, який розташований у місті Одеса, на Миколаївську, Одеську та Херсонську області;

Шостого апеляційного адміністративного суду, який розташований у місті Київ, на Київську, Черкаську, Чернігівську області та місто Київ;

Сьомого апеляційного адміністративного суду, який розташований у місті Вінниця, на Вінницьку, Житомирську, Хмельницьку та Чернівецьку області;

Восьмого апеляційного адміністративного суду, який розташований у місті Львів, на Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську та Тернопільську області [14].

Указом Президента України від 13 грудня 2022 року № 2825-IX ліквідовано Окружний адміністративний суд міста Києва, і на цей час інший суд не створений. Лише 26 лютого 2025 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо правових засад утворення та функціонування Спеціалізованого окружного адміністративного суду та Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду». Він регулює вимоги до кандидатів у судді, порядок їх відбору, а також підсудність справ. Але сам закон про утворення цих судів відсутній і навіть не зареєстрований законопроект про їх утворення. Відсутнє також обґрунтування щодо доцільності утворення вказаних двох судів замість одного ліквідованого [14].

Висновки. Вивчення історичних процесів виникнення, становлення й розвитку адміністративної юстиції в Україні в різні періоди дає можливість зрозуміти проблеми та труднощі, пов'язані з утворенням адміністративних судів та здійсненням адміністративного судочинства. Історичний досвід минулого є надійним підґрунтям для усвідомлення того, що адміністративна юстиція – це обов'язкова інституція правової держави, яка покликана реально забезпечити право особи на судовий захист від свавілля влади. Водночас використання цих знань є неоціненним історичним надбанням, необхідним для врахування в процесі розвитку адміністративної

юстиції та вдосконалення системи адміністративного судочинства.

Перспективи подальших розвідок. Розвиток адміністративної юстиції України з урахуванням виявленого позитивного досвіду й розв'язанням згаданих недоліків має

перспективу вдосконалити чинне законодавство та систему адміністративних судів. Вказане, серед інших, надає додаткову можливість вступу України до Європейського Союзу з власною, більш досконалою системою адміністративної юстиції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адміністративна юстиція: європейський досвід і пропозиції для України / [І. Б. Коліушко, Р. О. Куйбіда]. Київ : Факт, 2003. 514 с.
2. Церковний статут Володимира. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : вебсайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Церковний_статут_Володимира (дата звернення: 27.05.2025).
3. Руська Правда. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : вебсайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Руська_Правда (дата звернення: 09.06.2025).
4. Литовські Статути. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : вебсайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Литовські_Статути (дата звернення: 09.06.2025).
5. Струкевич О. Пакти й Конституції законів та вольностей війська Запорозького (політико-культурний аналіз). URL: <https://history.org.ua/LiberUA/Book/shev/2/21.pdf> (дата звернення: 27.05.2025).
6. Права, за якими судиться малоросійський народ. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : вебсайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Права,_за_якими_судиться_малоросійський_народ (дата звернення: 27.05.2025).
7. Кропивина К. О. Становлення адміністративної юстиції в Україні: дорадянська доба. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2018. № 4 (40). С. 136–140. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2018.4\(40\).194375](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2018.4(40).194375).
8. Музиченко П. П. Історія держави і права України. Судова система. *WESTUDENTS* : вебсайт. URL: <https://www.westudents.com.ua/knigi/417-storya-derjavi-prava-ukrani-muzichenko-pp.html> (дата звернення: 27.05.2025).
9. Українська Центральна Рада. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : вебсайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_Центральна_Рада (дата звернення: 27.05.2025).
10. Конституція Української Народної Республіки. *Верховна Рада України* : вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text> (дата звернення: 27.05.2025).
11. Про Концепцію судово-правової реформи України : постанова Верховної ради України від 28.04.1992 № 2296-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 30. Ст. 426.
12. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 26.04.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545.
13. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
14. Історія розвитку адміністративної юстиції в Україні. *Судова влада України* : вебсайт. URL: <https://adm.ck.court.gov.ua/sud2370/pres-centr/interview/509991/> (дата звернення: 31.03.2025).
15. Захарченко П. Історія українського права : навч. посіб. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ : ВД «Освіта України», 2019. 71 с.

REFERENCES:

1. Administratyvna yustytisia: yevropeyskyi dosvid i propozytsii dlia Ukrainy (2003). [Administrative Justice: European Experience and Proposals for Ukraine]/ [I.B. Koliushko, R.O. Kuibida]. Kyiv: Fakt. 514 p. [in Ukrainian].
2. Tserkovnyi statut Volodymyra [Church Statute of Volodymyra]. *Vikipediia. Vilna entsyklopediia*: website. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Tserkovnyi_statut_Volodymyra (date of access: 27.05.2025) [in Ukrainian].

3. Ruska Pravda [Ruska Pravda]. *Vikipediia. Vilna entsyklopediia*: website. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ruska_Pravda (date of access: 09.06.2025) [in Ukrainian].
4. Lytovski Statuty [Lytovski Statuty]. *Vikipediia. Vilna entsyklopediia*: website. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Lytovski_Statuty (date of access: 09.06.2025) [in Ukrainian].
5. Strukevych, O. (2021). Pakty y Konstytutsii zakoniv ta volnostei viiska Zaporozkoho (polityko-kulturnyi analiz) [Pacts and Constitutions of the Zaporozhian State (political and cultural analysis)] Retrieved from: <https://history.org.ua/LiberUA/Book/shev/2/21.pdf> (date of access: 27.05.2025) [in Ukrainian].
6. Prava, za yakymy sudytsia malorosiiskyi narod [Rights, for which the people of Malorosiia will judge]. *Vikipediia. Vilna entsyklopediia*: website. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Prava,_za_yakymy_sudytsia_malorosiiskyi_narod (date of access: 27.05.2025) [in Ukrainian].
7. Kropyvyna, K.O. (2018). Stanovlennia administratyvnoi yustytzii v Ukraini: doradianska doba [Administrative justice in Ukraine: pre-Soviet times]. *Visnyk NTUU "KPI". Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, 4 (40), 136–140. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2018.4\(40\).194375](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2018.4(40).194375) [in Ukrainian].
8. Muzychenko, P.P. Istoriia derzhavy i prava Ukrainy. Sudova systema [History of the State and Law of Ukraine. Judicial System]. *WESTUDENTS*: website. Retrieved from: <https://www.westudents.com.ua/knigi/417-storya-derjavi-prava-ukrani-muzichenko-pp.html> (date of access: 27.05.2025) [in Ukrainian].
9. Ukrainska Tsentralna Rada [Ukrainian Central Council]. *Vikipediia. Vilna entsyklopediia*: website. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ukrainska_Tsentralna_Rada (date of access: 27.05.2025) [in Ukrainian].
10. Konstytutsiia Ukrainskoi Narodnoi Respubliky [Constitution of the Ukrainian People's Republic]. *Verkhovna Rada Ukrainy*: website. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text> (date of access: 27.05.2025) [in Ukrainian].
11. Pro Kontseptsiiu sudovo-pravovoi reformy Ukrainy: postanova Verkhovnoi rady Ukrainy vid 28.04.1992 № 2296-XII [On the Concept of Judicial and Legal Reform of Ukraine: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated 28.04.1992 No. 2296-XII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*. 1992. № 30. St. 426 [in Ukrainian].
12. Pro sudoustrii i status suddiv [On the Judiciary and the Status of Judges]: Zakon Ukrainy vid 26.04.2016 № 1402-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*. 2016. № 31. St. 545 [in Ukrainian].
13. Demskyi, E.F. (2018). *Administrativne protsesualne pravo Ukrainy [Administrative procedural law of Ukraine]*: navch. posib. Kyiv: Yurinkom Inter. 496 p. [in Ukrainian].
14. Istoriia rozvytku administratyvnoi yustytzii v Ukraini [History of administrative justice in Ukraine]. *Sudova vlada Ukrainy*: website. Retrieved from: <https://adm.ck.court.gov.ua/sud2370/pres-centr/interview/509991/> (date of access: 31.03.2025) [in Ukrainian].
15. Zakharchenko, P. (2019). *Istoriia ukrainskoho prava [History of Ukrainian law]*: navch. posib. Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv: VD "Osvita Ukrainy". 71 p. [in Ukrainian].